

- періодичною змінюваністю носіїв функцій публічної влади, управління та самоврядування та інших публічних і громадських функцій, визначеними у Конституції та законах обмеженнями їх повторного обрання і призначення на певні посади;

- встановленням конституційного та громадського контролю над роботою носіїв функцій публічної влади, управління та самоврядування та інших публічних і громадських функцій;

- забезпеченням верховенства права;

- здійсненням та охороною конституційності і законності тощо.

*Мелков Юрій Олександрович, доктор філософських наук,
завідувач кафедри філософії та політології,
Міжрегіональна академія управління персоналом*

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МІСТ: ЕКОЛОГІЯ, КУЛЬТУРА, ДЕМОКРАТІЯ

В контексті розгляду цілком визначеної проблематики розвитку сучасних міст і теоретичних засад урбаністики звернення до філософського погляду може виглядати дещо штучним, навіть свого роду зайвим «помноженням сутностей». Разом із тим, як раз у ситуації глобалізованого світу, що стає все більш складним для людського сприйняття та для однозначного визначення стратегій будь-якої суспільної діяльності потреба в рефлексії щодо світоглядних і моральнісних засад такої діяльності, і зокрема проектування урбаністичної забудови, виглядає вкрай доречною й актуальною.

У цій роботі мені хотілося б окреслити деякі аспекти можливих підходів до осмислення філософського підґрунтя розвитку сучасних міст, першим із яких, з огляду на нагальність загрози самому існуванню людства, виступає екологічний ракурс означеної проблематики. Та обставина, що екстенсивний ріст міст як осередків сучасної промисловості веде до забруднення навколишнього середовища й до об'єктивно низької якості життя в умовах такого середовища, навряд чи потребує окремого обґрунтування й осмислення, а скоріше виступає предметом для більш конкретних практик в галузі регіонального розвитку та реалізації проектів будівництва. Але «екологізація» сучасних міст, окрім прикладного аспекту, може бути розглянута й у більш масштабній перспективі, якщо можна так виразитися, радикального перегляду самого підходу до сучасної урбаністики, до планування та будівництва міст – у напрямі її наближення одночасно до людини та до природи.

Зокрема, ще в 1958 році відомий австрійський художник і архітектор Фріденсрайх Хундертвассер виступив із маніфестом «Проти раціоналізму в архітектурі», в якому обґрунтовував необхідність орієнтації домобудівництва на людські масштаби, на малоповерховість – на противагу індустріально-модерністським багатопверхівкам [7, s.2]. Не випадково, що дещо пізніше

Хундертвассер став і одним із фундаторів екологічного стилю в архітектурі – в якості логічного продовження теми людиномірності сучасної урбаністики: його споруди відрізняються не лише барвистим візуальним стилем, а й поєднанням штучного з природним і, до речі, виступають вельми популярними об'єктами Відня й інших міст Австрії, як у туристичному, так і в суто функціональному, тобто житловому сенсі (окрім «Будинку Хундертвассера» в якості прикладу слід згадати комплекс забудови штірійського Бад-Блюмау).

Людиномірність як настанова, характерна для всієї сучасної світоглядно-культурної ситуації [4], характеризується в тому числі й прагненням до *екологізації світу* в сенсі розуміння його як людського світу, у повній відповідності з традицією світосприйняття, характерною для київської школи філософії ХХ ст. З точки зору проблематики визначення напрямів розвитку сучасних міст це обертається «людиносумірністю», тобто постулюванням в якості орієнтиру людяності навколишнього середовища – як і намаганням затвердити людину як цінність та мірило практично будь-якої сфери діяльності. Наприклад, як зазначає один із розробників концепції «людяної економіки» Ернст-Фрідріх Шумахер: «Технологія може повернутися до дійсних потреб людини, а також до реального розміру людини [human scale]. Людина мала, і тому мале прекрасно. Прагнення до гігантського – це прагнення до саморуйнування» [6, с.170].

Чи можна відносити це твердження не тільки до економіки, а й до міської архітектури (як у Ф. Хундертвассера)? Казанський філософ В. І. Курашов пропонує з цього приводу – щоправда, не посилаючись на згадуваних вище мислителів – цілу концепцію «антропологічної співмірності» [2], яка передбачає людиновимірність безпосереднього навколишнього світу – зокрема, оселі. За такою точкою зору, зокрема, співмірними щодо людини (а тому й екологічними) є невеликий будиночок, а не багатоповерхова башта; швидкість пересування пішки, а не літаком; традиційні національні пісні та танці, страви та напої, а не комерційне та стандартизоване масове мистецтво. Важко не погодитися з такою концепцією «екологічності людського існування», хоча слід підкреслити, що навряд чи можна вести мову про однозначне повернення до архаїчного традиційного суспільства, до «дерев'яних будиночків», які пропонує В. І. Курашов в якості альтернативи бетонним хмарочосам. Подібне повернення назад було б не тільки нездійсненним, але й екологічно руйнівним: сьогоденне людство за своєю чисельністю на порядки перевершує кількість населення традиційних цивілізацій, і загальне переселення з міських будівель в дерев'яні домівки враз призвело би до винищення лісів на будівельний матеріал, не кажучи вже про необхідність опалення дровами. Тобто, екологічний спосіб життя є все ж таки шляхом вперед, розвитком, а не регресом, і потребує використання багатьох надбань індустріальної цивілізації тою мірою, якою вони є як співмірними людині, так і сумісними з природним світом. Невеликий будиночок залишиться близьким щодо людини, навіть якщо він буде зроблений

не з дерева, не буквально за традиційними технологіями, але буде спиратися й на нові матеріали та способи будівництва, опалення, експлуатації.

Означені міркування свідчать також, що екологічність як світоглядна настанова сучасності не зводиться лише до взаємин людини з природним середовищем: культурне середовище, що до нього відноситься й домівка людини, є не менш значним і таким, що потребує особливого захисту. Власне, цю сферу можна назвати «*екологією культури*» – терміном, запропонованим ще декілька десятиліть тому Д. С. Лихачевим, який, зокрема, й зазначав: «екологію не можна обмежувати лише завданнями збереження природного біологічного середовища. Для життя людини не менш важливе середовище, створене культурою її пращурів та ним самим. Збереження культурного середовища – завдання не менш суттєве, ніж збереження навколишньої природи...» [3, с.50].

Йдеться, власне, не тільки й не стільки про консервацію будь-яких сталих форм культури, що по відношенню до розвитку сучасних міст було б дещо спірним питанням, скільки про необхідність осмислювати культурне середовище людини як «екосистему», як організм, як цілісність, що не може бути зведена до суми окремих «гвинтиків». Знищення одного з елементів такої системи, а так само й привнесення до неї чужорідних, невластивих їй елементів, – все це означає загибель усієї системи, всього організму. Зокрема, в роботах Д. С. Лихачева мова йшла про необхідність осмислення міської архітектури як певного роду цілісності й про неприпустимість руйнування гармонії ансамблю в давньоруських містах – таких, як Новгород Великий. Іншими словами, «екологічний» підхід до містобудівництва не допускає розрізнення «цінних» і «нецінних» елементів, «пам'яток архітектури» від «простих», звичайних будівель тієї ж чи приблизно тієї ж доби, які не слід охороняти й які можна знижувати. Це все одне, на думку відомого вченого, як би на Невському проспекті в Петербурзі було вирішено зберегти лише «пам'ятки», знісши всі «малоцінні», нічим особливо не примітні будинки, яких на цій вулиці й немало: старі будівлі, що чергувалися б з новими, тими, що відрізняються зовсім іншим стилем і духом, – це, можливо, було б по-своєму красиво, але це не був би вже Невський проспект...

Щоправда, тут може виникнути питання: чи є виправданим такий підхід «екології культури» у випадку з містами, що є менш цілісними, аніж Санкт-Петербург, який виник, у певному сенсі, штучно-адміністративним чином, а тому й у дусі відносної стилістичної єдності? Як бути з Києвом та іншими набагато давнішими міськими центрами, які, внаслідок своєї складної та бурхливої історії, становлять собою архітектурну суміш нашарувань багатьох століть і відмінних, іноді протилежних стилів?

Мені здається, що й у даному випадку «екологічний» підхід є не менш виправданим. Адже як раз і більш давні та значні в історичному і культурному відношенні міста відрізняються притаманним ним, так би мовити, багатством смислів. Як показував зокрема видатний київський мислитель С. Б. Кримський, місто становить собою не лише простір для будівництва, але і сакральний

простір – в міру своєї причетності світу культури: він постає як «ціннісно-смісловий Універсум» [1, с.10]. Як раз у працях самого С. Б. Кримського та його співавтора, історика й філософа Ю. В. Павленка, продемонстровано історично-культурну детермінацію Києва як міста, що існує «під сигнатурою Святої Софії», за іменем головного київського храму, що виступав як центр указанного смислового Універсуму і знамення етичного порядку Космосу [1, с.24].

Подібна сакральна топологія та топоніміка зберігається протягом майже всього історичного розвитку Києва – аж до часів сьогодення, не зважаючи на всі пертурбації та геополітичні зміни. Екологічно-культурною настановою виступають у цьому відношенні відтворення наявних традицій на новому рівні, у нових стилях і навіть у нових масштабах, з розвитком Києва як столиці незалежної країни. Противагою такого «природного» розвитку, проте, може бути підхід, що відволікається від ціннісно-сміслових традицій, – підхід, притаманний, на жаль, будь-якій державі модерного зразку. Той саме підхід, який відрізняється принциповим знеціненням і нехтуванням смислами заради переслідування цілком чужим культурі цілей ефективності врядування та збільшення прибутку. Як показує дослідник цього питання Дж. Скотт, сучасне управління державою «є значною мірою проектом внутрішньої колонізації» [5, с.134], яскравим прикладом якої може бути й планування міст, від побудови «раціонального» й порожнього у ціннісно-смісловому аспекті урбаністичного утворення (на зразок Бразиліа) – до планів щодо упорядкування нетрів і «бідонвілів» стихійної забудови, із принциповим ігноруванням людей, «немов би це були піщинки, електрони чи більярдні шари» [5, с.213].

А тому філософський аналіз екологічного та культурного виміру проблеми планування міст закономірно приводить нас до розгляду і такого аспекту цієї діяльності, як її *демократичність*. Власне, прагнення як до екологічності, так і до людиномірності означає у глобальному сенсі революційну зміну масштабів цивілізаційного розвитку: перехід статусу суб'єкта історичної дії від держави до людини. Екологічна свідомість, екологічна відповідальність не лише сумірні людській особистості, але й мають її як основний, якщо не винятковий, простір свого втілення. Інакше кажучи, екологічна революція є ні чим іншим, як інтеріоризацією сутнісних сил людини, привласненням кожною конкретною людською особистістю тих якостей, що раніше мислилися як властиві лише спільноті, та й то лише у кращому випадку, а найчастіше взагалі – лише абстрактному людству в цілому.

Нова людська особистість немовби долає соціальну відчуженість, повертаючи собі владу, що була відібрана від неї на користь держави та інших суб'єктів соціального та політичного життя. Ці позаособистісні, штучні соціальні суб'єкти виконували свого часу належні функції, потреба в них обумовлювалася недостатнім розвитком людини за часів, коли розвиток одного – ватажка, володаря, самодержця – здійснювався за рахунок ганебного становища всіх інших, а для здійснення ним управління (в соціальних

масштабах, які неухильно зростали) встановлювалися та розвивалися соціальні інститути, що підсилювали та заміщали собою окремі якості та здібності людини. Й у тому числі – право вирішувати долю свого власного міста, починаючи від планування кварталів відповідно до власного бажання їх мешканців, а не до відчуженої від них самої волі абстрагованої державної структури, – до найменування вулиць і збереження чи руйнування пам'ятників, що становить собою реальну проблему сьогоденного життя українських міст.

Список використаних джерел

1. Крымский С. Б. Софийная основа сакральной топографии древнего Киева / С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко // Collegium. – 2001. – № 11. – С. 4–28.
2. Курашов В. И. Концепция антропологической соразмерности / В. И. Курашов // Антропологическая соразмерность : Вторая Всероссийская научная конференция : Доклады. – Казань : КГТУ, 2010. – С. 5–24.
3. Лихачёв Д. С. Экология культуры / Д. С. Лихачёв // Лихачёв Д. С. Прошлое – будущему. – Л. : Наука, 1985. – С. 49–63.
4. Мелков Ю. А. Человекомерность постнеклассической науки / Ю. А. Мелков. – К. : ПАРАПАН, 2014. – 254 с.
5. Скотт Дж. Благими намерениями государства. Почему и как проваливались проекты улучшения условия человеческой жизни : Пер. с англ. / Джеймс Скотт. – М. : Университетская книга, 2005. – 576 с.
6. Шумахер Э. Ф. Малое прекрасно: экономика для человека : Пер. с англ. / Эрнест Фридрих Шумахер. – М. : РСПИ, 2007. – 490 с.
7. Hundertwasser F. Verschimmelungsmanifest gegen den Rationalismus in der Architektur [Електронний ресурс] / Friedensreich Hundertwasser. – Wien : Hundertwasser Archiv, [Б. г.]. – Режим доступу: <http://www.hundertwasser.at/pdf/verschimmelungsmanifest.pdf>. – 5 S.

*Данильян Олег Геннадійович, доктор філософських наук, професор,
завідуючий кафедрою філософії,
Дзьобань Олександр Петрович, доктор філософських наук, професор,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*
**ДЕРЖАВНА ВЛАДА Й МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ:
УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ**

Демократичний устрій базується на створенні такої системи влади й управління, за якої громадяни мають усі можливості для реалізації своїх прав і свобод. Держава і громадянське суспільство здатні забезпечити такі умови, якщо їхні інститути однаково сильні і врівноважені один одним.

Існує чимало практичних проблем, які об'єктивно можуть бути ефективно вирішені лише на державному рівні із залученням централізованих засобів і ресурсів. До таких проблем доцільно віднести: забезпечення територіальної цілісності й незалежності держави; створення єдиної правової